HOLLAND
BAROQUE

Polonoise
Album toelichting

Door Judith en Tineke Steenbrink

Polonoise onderzoekt Telemanns visie op de Poolse stijl. Zijn *Danse d'Polonie* (TWV45) was de aanleiding voor dit album. Hierin noteerde hij de dansen die hij tijdens zijn verblijf in Polen hoorde. Vanuit dit manuscript onderzochten we hoe Telemann de Poolse stijl in zijn eigen werken toepaste. De twee *Concerti Polonois* in Bes en G (TWV 43:B3 en 43:G7) zijn daar prachtige voorbeelden van. Hier horen we hoe Telemann met zijn kennis van de verschillende Europese stijlen speelt. Zijn beheersing van de Poolse stijl verweeft hij met de Italiaanse, Franse en Duitse stijl. *Partie Polonois* (TWV 39:1), een suite voor twee luiten genoteerd in luit-tabulatuur, hier in een bewerking voor vijf strijkers en basso continuo, is een belangrijke aanvulling voor dit album. Zoekend naar de Poolse stijl in Telemanns oeuvre hebben we gekeken in welke stukken hij refereert aan *Polonaises* of *Hanaquoises*. Vervolgens hebben we ook stukken gekozen die geen expliciete Poolse titel hebben, maar waar we de geest en het karakter van de Poolse stijl meenden te herkennen. Omdat dit album gaat over de Poolse stijl door de ogen van Telemann hebben we een kamermuziekbezetting gekozen waar hij zelf zoveel voor schreef: vier- en soms vijfstemmige strijkers met basso continuo.

Polonaise
De Poolse dans was reeds in de 16de eeuw in heel Europa populair, bekend onder namen als *Chorea Polonica, Baletto Polacco, Polnischer Tantz en Saltus Polonicus*. Wat verstond het 17de-eeuwse Europa onder een Poolse dans? Het lijkt een verzamelnaam te zijn van verschillende dansvormen. De aanduiding kan te maken hebben met een Poolse melodie of ritme, of wat iemand in Polen heeft gehoord. De naam wordt gebruikt in manuscripten of geprinte boeken voor zeer uiteenlopende stukken, in verschillende maatsoorten met verschillende ritmische patronen. Soms werden ook lokale muziekstukken omgewerkt naar de Poolse stijl: *Proportio nach der Art der Pohlen*, "verpoolst" zeg maar. In het begin van de 18de eeuw begon het karakter van de *Polonaise*, wat soms gezien wordt als een variant van de *Mazurka*, duidelijkere vormen aan te nemen. In het midden van de 18de eeuw kwam het karakter van de Poolse dans, in het Frans *Polonaise*, pas echt overeen in werken uit Polen en de rest van Europa. De *Polonaise* bestaat uit een frase van 2 maten met een bepaald ritme. Opvallend is de slotmaat, waar het ritme steeds kort-lang is. In Duitsland is het net andersom, daar kom je in de slotmaat van dansen veel lang-kort tegen. Dit verschil wordt vaak verklaard door het verschil in ritme tussen de Poolse en Duitse taal.

Maar wat definieert een *Polonaise* precies? En hoe speel je dat? Dit album is een voorbeeld van onderzoek door middel van de praktijk. We speelden de ene *Polonaise* na de andere en dit toonde ons zowel de nuances die de delen van elkaar onderscheiden, als een begrip van het algemene karakter van de dans. Met de *Polonaise* als bron ontvouwde zich een soundscape. Het was

Telemann zelf die met zijn ontelbare *Polonaises* en *Hanaquoises* ons een moodboard gaf van de Poolse stijl. *Polonaises* kunnen, zo ontdekten we, flink van elkaar verschillen. Je schrijft het trouwens ook op veel verschillende manieren: Telemann noemt het in zijn *Danse d'Polonie*: *Polonoise, Polonié, Polonesie, Polon, Polone* en *Polonoyse*. In dit manuscript noemt hij het opvallend genoeg nooit *Polonaise*. Alhoewel, zo gek is dat niet, want *Polonaise* is de Franse versie van de *Polonoise* en Telemann was juist begonnen zich toe te leggen op de Poolse stijl. Zijn kennismaking met de Poolse stijl gebeurde op jonge leeftijd. Hij was amper 25 jaar oud en stond aan het begin van zijn carrière toen hij deze Poolse muziek hoorde die hem voor de rest van zijn leven zou inspireren.

Telemann schrijft in zijn autobiografie:
'In 1704 werd ik door Zijne Excellentie Heer Graaf Erdmann von Promnitz aangesteld als Kapelmeester in Sorau (Zary). Toen het Hof een half jaar in Plesse en Krakau resideerde, leerde ik zowel de Poolse muziek als de muziek van de Hannaken kennen. Dit in al zijn barbaarse schoonheid. De muziek kwam van vier verschillende instrumenten: een uiterst schrille viool, een Poolse doedelzak, een bastrombone en een regaal. Een keer heb ik wel zesendertig doedelzakken en acht violen tezamen gehoord. Men kan zich nauwelijks voorstellen welke geniale invallen de blazers en violisten ten gehore brachten tijdens de improvisaties op de momenten dat de dansers mochten rusten.'

Telemann schrijft enthousiast:
'Wanneer je zou noteren wat daar allemaal gespeeld werd, heb je na een week genoeg ideeën voor de rest van je leven. Als je weet hoe je er je voordeel mee kunt doen is zo veel goeds uit deze muziek te halen.'
Ook schrijft hij:
'Later heb ik grote concerto's en trio's in deze stijl geschreven, die ik vervolgens in een Italiaans jasje goot door Adagio's met Allegro's af te wisselen.'

Danse d'Polonie
Danse d'Polonie bestaat uit een verzameling dansen in het handschrift van Telemann. Het manuscript bevindt zich in de Universiteit van Rostock en wordt daarom ook wel het 'Rostock Manuscript' genoemd. Naast *Polonaises* in allerlei verschillende benamingen bevat het manuscript ook *Hanaques* (Hanacs) en een 'tres viste'. Omdat de vioolpartij wordt aangeduid met Violino pro (violino primo) ontbreekt wellicht een tweede vioolpartij en een altvioolpartij. Deze geschriften zijn vooralsnog niet teruggevonden. Het kan ook zijn dat *Danse d'Polonie* Telemanns notitieboek was waar hij de melodieën opschreef toen hij ze hoorde en dat hij later middenstemmen schreef toen

hij deze stukken in zijn trio's en concerto's uitwerkte. De dertig dansen uit het manuscript *Danse d'Polonie* zijn letterlijke citaten uit het veld. Wanneer hij deze dansen in zijn concerti gebruikt, zoals TWV 55:D3 (*Hanaquoise*), laat hij zowel melodie als vorm in tact.

Musici over Polonoise
Judith Steenbrink: "Bergen, bomen, stenen en aarde. Je kunt zoveel vinden in een *Polonaise*. Het klinkt misschien tegenstrijdig, maar voor mij staat de *Polonaise* voor zowel melancholische eenzaamheid als opbeurende energie.
Telemann laat zien hoe gemakkelijk het is om van de *Polonaise* te houden. Als vanzelf kun je door zijn muziek de Poolse stijl waarnemen én waarderen. Door zijn melodieën begonnen we ons zijn bezoek aan Polen voor te stellen. Steeds vaker begonnen we te bedenken wat hij moet hebben gezien en gehoord. We konden de aarde, de stenen en de frisse lucht van de Poolse bergen bijna ruiken terwijl we aan het opnemen waren. Elke dag werden de vergezichten van dit land van eeuwen geleden duidelijker zichtbaar. We zagen Telemann zitten in een taverne en bewonderden de Poolse muzikanten. We stelden ons voor hoe zijn bier en eten smaakte. We hoorden de muziek samensmelten met de natuurlijke geluiden van de taverne. We zagen mensen dansen. Door zijn muziek kwam het verleden tot leven en wat hebben we daar van genoten! We wilden klinken zoals de bergen, kroegen en bossen die Telemann tot leven bracht. Zijn muziek wakkerde onze verbeelding zo gemakkelijk aan en andersom begonnen we de muziek te begrijpen door de beelden die we voor ons zagen. We wilden dit album laten klinken zoals het Polen dat Telemann ons liet zien door middel van zijn *Polonaises*."

Cellist **Tomasz Pokrzywinski**: "Voor mij, als Pool, is het altijd duidelijk geweest wat een *Polonaise* is: een dans die de geest van het oude Polen vangt en de Poolse cultuur van de 18e en het begin van de 19e eeuw vertegenwoordigt. We kennen dit niet alleen uit muzikale bronnen, maar ook uit mooie beschrijvingen in de literatuur uit deze periode. Tijdens de voorbereidingen voor de opname van dit album realiseerde ik me dat de *Polonaise* niet alleen voor Telemann, maar ook voor vele andere Duitse componisten en muziektheoretici een object van fascinatie en onderzoek is geweest. Hun observaties en ons moderne beeld van een *Polonaise* lijken heel goed overeen te komen! Wat zijn de kenmerkende eigenschappen die een *Polonaise* definiëren? De eerste die in me opkomt is trots. Het was een dans van een zeer trotse natie. Het was een koninklijke dans. Het was een ceremoniële dans die elk belangrijk bal en feest opende. Daarom moest het elegant zijn. Het werd langzaam gedanst, zonder snelle figuren of sprongen. Zoals elke dans heeft een *Polonaise* zijn eigen typisch ritmische patronen. Interessant is dat er enkele overeenkomsten zijn tussen deze patronen en het ritme en de accentuering van de Poolse taal. En omdat het een cultuur vertegenwoordigt die voor altijd verdwenen is, voel ik altijd een schaduw van nostalgie in de *Polonaise*."

Aisslinn Nosky
Te gast bij Holland Baroque is sprankelende violiste Aisslinn Nosky. Met haar delen we een onconventionele blik op barokmuziek. "Spelen met Holland Baroque is een van de dingen waar ik het meest van hou in mijn leven als violist. Hun volledige toewijding bij het muziek maken vind ik ongelofelijk. Dat geeft elk concert een unieke intensiteit. Je hoort niet alleen een optreden van Holland Baroque, je voelt het. Tijdens deze opname hebben we die emotionele intensiteit aan Telemanns Poolse stijl gewijd. Door ons te concentreren op enkele van zijn minder bekende

werken, in een kamermuzikale setting, konden we datgene onderzoeken waarvan ik denk dat het weleens over het hoofd wordt gezien bij het genie Telemann. Het feit dat hij zo inventief kon zijn met zeer elementaire muzikale materialen. Een eenvoudige melodie ontwikkelt zich tot een elegante ouverture. Dezelfde toonhoogte bloeit zes keer op rij op in een vrolijk en humoristisch *Allegro*. Op het eerste gezicht (of gehoor) lijkt deze muziek misschien eenvoudig, maar tijdens de opnames werden we in een klankwereld getrokken van oneindige verschillen en complexe emotionaliteit. Na een onderbreking van zes maanden was dit project mijn eerste kans om opnieuw samen muziek te maken. Voor mij zal Telemanns Poolse stijl voor altijd geassocieerd worden met deze fantastische ervaring van het weer verbinden met mijn muzikale familie."

Tot slot
Polonoise is voor nieuwsgierige luisteraars die Telemann van een andere kant willen leren kennen. Zijn spitsvondige vondsten zijn hier samengevoegd met de edele traditie van de *Polonaise*. We hebben genoten van deze ontdekkingsreis naar het land van de Poolse bergen. Hartelijk dank aan onze vriendin Aisslinn Nosky voor het vergezellen van ons op deze reis en het tot leven brengen van de dansende droom.

Bestellen?
www.hollandbaroque.com

Polonoise is uitgebracht bij PENTATONE.